

F10/2008 - Mysterium modrého mauritia

MYSTÉRIUM MODRÉHO MAURITIA

Největším „tahákem“ právě skončené Světové výstavy poštovních známek PRAGA 2008 byla nesporně dvojice nejslavnějších známek světa – červený a modrý Mauritius –, zapůjčená sem královnou Alžbětou II. z britské královské sbírky. Filatelisté i ti, kdo se o známky jinak nezajímají, trpělivě stáli hodiny a hodiny ve frontě, aby je mohli alespoň na pár okamžiků spatřit. A není divu, o publicitu těchto rarit se postaraly noviny a časopisy, televize i rádio, které neúnavně pátraly po každé podrobnosti a pak do detailu informovaly o jejich příletu, transportu z letiště, uložení v trezoru, instalaci v Průmyslovém paláci a s tím souvisejících bezpečnostních opatřeních. Mezi povrchními aktualitami se však objevily i zasvěcené články, věnující se jejich historii. Jeden z nich – z pera našeho bývalého šéfredaktora, který vyšel v časopisu Reflex – vám nyní (s laskavým souhlasem autora i Reflexu) v poněkud rozšířené podobě předkládáme.

Vešel do historie i historek filatelie a snad i do přísloví. Vznikla domněnka, že je to nejvzácnější, nejceněnější, nejkrásnější známka všech dob. Současnost však mýtům nepřeje, takže se jen znovu smutně dovídáme, že to bylo všechno poněkud jinak.

Především: úžasně vzácný není pouze proslulý mauritius modrý, nýbrž stejných pár milionů byste museli vyklopit i za mauritia červeného. Za druhé: modrý mauritius není nejvzácnější známkou světa; například unikát jednocentové známky Britské Guayany z roku 1858 je mnohem cennější. A za další: krásná známka to určitě není; portrét královny Viktorie (vlastně nápodoba první známky světa) je dosti nezdařilý; přísní posuzovatelé označují profil britské královny dokonce za karikaturu. A přece –

A přece je to filatelistický skvost. A krása nesmírná, která nepatří do říše bajek a podpovídek, nýbrž do živého organismu světové filatelie i do jejího Pantheonu. Ale chceme-li už přece jen bortit předsudky, prosím, teď máme možnost. Traduje se totiž, že filatelie je výhradně doménou mužů a že paním a dívkám příroda odepřela pochopení pro tuto speciální zálibu. Že je to mylný názor, dokládá například objev modrého i červeného mauritia pro filatelistickou veřejnost, u kterého na samém začátku stojí dvě ženy. Vlastně tři. K těm dvěma prvním dámám se za chvíli vrátíme, ale teď se podívejme na tu třetí, která se prý o první známky ostrova Mauritius velmi zasloužila.

NÁPADY LADY GOMMOVÉ

Nejprve situační zpráva. Píše se rok 1847. Poštovní známky jsou nejnovějším vynálezem. Většina světa nemá tušení o jejich výhodách. První známku světa vydala v květnu 1840 Velká Británie, pak se pro novinku v poštovním styku rozhodly i švýcarské kantony Curych, Ženeva (1843), Basilej (1845), Brazílie (1843) a USA (1847). Bylo jich tedy pět, jako v příběhu Karla Poláčka, a hned po nich – žádná Francie, žádné Rakousko, žádný další světadíl, nýbrž ostrůvek Mauritius.

Je to nevelký hornatý ostrov ležící v západní části Indického oceánu, asi 800 km východně od Madagaskaru (Malgašské republiky); žije tu asi tak jeden milion obyvatel. V roce 1847, kdy vyšly obě slavné známky Mauritius POST OFFICE, byl na tomto ostrově guvernérem (a tedy zástupcem anglické královny Viktorie) William Gomm, jehož úkolem bylo mimo jiné vnést pořádek do zmatené poštovní praxe. Znal zreformovaný anglický poštovní systém, pochopil

dobrodiní poštovních známek a žádal Británii, aby mu sem nějaké výtisky dodala. Londýn sliboval, zásilka nepřicházela, a tak (prý) do děje vstoupila paní guvernérová, která (prý) přemluvila svého manžela, aby dal pokyn k výrobě samostatných známek ostrova Mauritius. A další roztomilé prý: lady Gommová usilovala o tuto poštovní novinku pouze proto, že chtěla novými známkami ofrankovat a ozdobit své pozvánky na velkolepý maškarní ples pořádaný 30. září 1847 na počest pátého výročí guvernérování svého manžela na Mauritiu. Tedy z důvodů prestižních a společenských – ať všichni vědí, že Mauritius není jenom nějaký zapadlý ostrůvek, nýbrž řádná britská kolonie na úrovni doby i módy.

Guvernér Gomm se tedy rozhodl vydat známky ve vlastní pravomoci. Ale nevěděl, kde sehnat umělce, který by dokázal vypracovat výtvarný návrh, zhotovit rytinu a známky vytisknout. Ještě že byla po ruce lady Gommová, jejíž nápady oplývaly svěžestí: „A co to zadat panu Barnardovi, který nám onehda vytiskl docela pěkné vizitky?“

J. Barnard byl místní (prý poloslepý) hodinář a klenotník, který vlastnil tiskařský stroj a trochu se vyznal i v rytecké práci. A právě v tomto památném září roku onoho vstoupil do dějin filatelie.

Také na jeho dílku je profil královny Viktorie, pečlivě obkreslený podle první známky světa. Rovněž nápis nahoře POSTAGE (poštovné) i označení hodnoty do-le (červený mauritius ONE PENNY, modrý TWO PENCE) okopíroval hodinář podle dané předlohy. Nu, a vpravo svisle vyryl název ostrova MAURITIUS. Ale viděl, že to není dobré. Díval se, krabatil čelo, a pak vycítil, že by měl něčím zaplnit i levou část obdélníku, už z důvodu jakési kompoziční vyváženosti. Jenže jakým konkrétním slovem tu mezeru vyvážit?

LEGENDA POKRAČUJE

A je to legenda roztomilá, posuďte sami. Hodinář z města Port Louis byl prý nejen částečně slepý, ale také částečně zapomnětlivý. V tom rozčilení prý zapomněl na přesnou textaci. I šel tedy zpátky k portlouiskému poštmistru Brownriggovi poptat se, co tam má vlastně napsat. Ale než k němu došel – a to je další prý – všiml si tabule na poštovním úřadě, kde byl výrazný nápis POST OFFICE, a to mu k inspiraci postačilo. K poštmistrovi ani nedošel, vrátil se domů k rydlu a k tisku.

Barnard zhotovil obě proslulé rarity mauritijských známek (červenou jednopennyovku a modrou dvoupencovku) ručním měditiskem na jednoduchém tiskařském stroji, tedy z malé destičky, které běžně používal k tisku vizitek. Když klenotník Barnard vytiskl 350 dvojic obou hodnot, netušil, jaký filatelistický klenot stvořil, nýbrž se přece jen zadumal nad správností nápisu POST OFFICE a znovu se vypravil k poštmistrovi, od něhož chtěl slyšet ujištění, že mauritijské známky s tímto textem budou přijaty a řádně zaplacený. Místo pochvaly však uslyšel výtku, že je popleta. Přece mu bylo výslovně řečeno, aby tam napsal POST PAID (poštovné zaplaceno): „Opravte to, napravte to, a ty vadné tisky někam vyhodte!“ Ale klenotník Barnard vadné (dnes bychom řekli zkusmé) tisky někam nevyhodil, nýbrž je donesl paní Gommové s prosíkem o přimluvu u pana guvernéra, aby ráčil i za tyhle kazové exempláře vyplatit aspoň částečný honorář: „Jinak bych, vzácná lady, tuze škodoval.“ Legenda pokračuje. Traduje se, že paní guvernérová přemluvila svého manžela, aby návrhy obou známek (s údajně chybným označením POST OFFICE) schválil a dal naopak souhlas k dotisku zbývajících 150 kusů. Protože si chtěla, jak víme, touto novinkou upevnit společenskou prestiž. Mauritijské známky se tedy tiskly, ale pak už pouze s opraveným nápisem POST PAID. Těm nepovedeným říkáme první vydání. A konstatujeme, že první emisi s nápisem POST OFFICE považují i mnozí

renomovaní filatelističtí publicisté za chybotisk a tvrdí, že jedině správné by bylo označení POST PAID, které se objevilo na dalších dvou známkách ostrova Mauritius v roce 1848 (vyryl opět J. Barnard) a potom i na dvou vydáních z roku 1859 (tehdy pouze hodnota 2 pence). Každá z těchto známek je samozřejmě vzácná, ale nejcennějšími jsou pouze ty, které mají v levé části obrazu slůvka POST OFFICE. Těchto známkových klenotů, které vyryl poloslepý a zapomnětlivý klenotník, se zachovalo 27 (z toho 12 modrých a 15 červených). Jejich aukční cena rok od roku stoupá, takže už ani nevíme, za kolik milionů nejtvrďších měn lze tento malý štráfek papíru získat. Ale stojí za to se na známečku aspoň podívat. A tuto vzácnou příležitost měli návštěvníci právě skončené Světové výstavy poštovních známek PRAGA 2008.

Když vytváříme za první číslicí větší počet závratných nul, napadá nás otázka: A kolikpak na zakázce vydělal skromný autor slavného chybotisku? Za kresbu i rytinu tiskové desky obou hodnot požadoval pouze 10 liber a za vytištění tisíce kusů 10 šilinků. Tento Barnardův vlastnoruční rozpočet a požadavek z 12. listopadu 1846 je nyní uložen jako vzácný dokument v Britském muzeu.

JE TO CHYBOTISK?

V nefilatelistickém světě je ovšem každý zmetek, kiks nebo padělek s opovržením poslán na smetiště dějin. Ale filatelisté mají chybotisky v oblibě, neboť každá taková nepodařenost mívá logicky větší cenu než kterýkoli bezvadný exemplář. Chybotisků je totiž vždycky mnohem méně. A to je stará vesta: čeho je málo, to se cení, toho si filatelisté považují.

Z doby, kdy vznikaly první známky ostrova Mauritius, se nezachoval žádný úřední doklad. Což neznamená, že neexistoval.

Nebylo by patrně správné, kdybychom se přiklonili k naivní domněnce, že modrý a červený mauritius byly vytištěny z popudu a rozmaru paní Gommové. I když měl třeba její manžel značné guvernérské starosti, vždy si asi ještě dokázal vyšetřit čas k rozhodnutí, jak má nová poštovní cenina vypadat. Kdo jiný totiž než on mohl určit, že na známkách má být královnin portrét nebo ten či onen nápis? Měl přece v Port Louisu svého poštmistra Brownrigga, tedy odborného poradce. A je zřejmě zcela vyloučeno, aby tak ponechal nějakému hodináři na laické úvaze, jak oficiální státní ceninu navrhne, vyryje a vytiskne.

Ale kterak přišel pan Barnard (resp. Gomm nebo Brownrigg) na onen pochybný nápis POST OFFICE? Napětí poněkud povolí, povíme-li si, že už 1. července 1847, tedy 11 týdnů před mauritii, objevil se nápis POST OFFICE na prvních dvou oficiálních známkách USA. A stejně „chybný“ název POST OFFICE se vyskytuje na amerických poštmistrovských dopisnicích z let 1840–1841.

Ta dvě slova, kolem nichž vzniklo tolik povyku, většinou překládáme jako poštovní úřad, tedy jako budovu, místnost nebo úřad, ale v širším pojetí (a zejména v 19. století) se jimi rozuměla poštovní instituce čili poštovní správa i poštovní služba. Odsuňme proto do říše pověr a iluzí povídku, že zapomnětlivý hodinář a klenotník Barnard se rozhodl pro nápis POST OFFICE teprve podle cedule na portlouiském poštovním úřadě, která byla do očí i poloslepého.

Takže malé překvapení: nápis POST OFFICE na mauritiech je správný. Ale co potom slova POST PAID na druhé, třetí a čtvrté mauritijské emisi? Byl to opravdu jedině správný termín, jak se dodnes traduje? Nebyl a není. A spíše, aniž usilujeme o paradoxní pointu, se přikláníme k názoru, že nápis POST PAID je nepřesný, nevhodný, neúčelný a nesprávný.

Tak se totiž za předznámkových časů označovaly zásilky (většinou slovy Postage Paid, Post Paid nebo zkratkopisem P.P.) jako potvrzení, že odesílatel poštovní poplatek předem uhradil.

Ale nyní je už přece pouhá existence známky viditelným dokladem o zaplacení.

FILATELISTICKÉ FEMINISTKY

Paní Borchardová z Bordeaux ve volném čase nevyšívala kanavu, nýbrž holdovala filatelii. Z obchodní korespondence svého zesnulého manžela vystříhovala poštovní známky a vlepovala je do alba, v němž byla prázdná okénka pro veškeré tehdejší známky světa. Tehdy v roce 1864 jich ještě tolik nebylo. Ale přece jen Lallierovo album všechny země zřejmě neevidovalo, neboť v něm chyběl jakýsi Mauritius.

Teprve teď si vdova vzpomněla, že její muž, povoláním puškař, před lety dodával střelné zbraně také na Mauritius a vedl se svými obchodními partnery čilou korespondenci. Paní Borchardová je už zkušenou filatelistkou, ale přece jen se dopouští chyby nezkušených sběratelů: známky z dopisů odstřihuje a barbarsky vlepuje do prázdných albových políček. V korespondenci puškaře Borcharda našla nejméně dvanáct mauritiů POST OFFICE.

Co s takovým nepotřebným počtem neznámých známek? Vdova má momentálně jinou starost: potřebuje totiž sehnat první známky Uruguaye. Záhy se dostavila radost, neboť francouzský sběratel A. Coutures jí za dva mauritie vyměnil dvě vzácná „montevidejská slunce“, ale k těm nápisům POST OFFICE neměl ani on valnou důvěru, a tak je zase nabídl a lacino prodal věhlasnému bruselskému obchodníkovi J. B. Moensovi. Ani tento uznávaný filatelistický odborník však mauritijské partii moc nedůvěřoval a spěšně ji postoupil F. A. Philbrockovi, který se oběma mauritii kochal asi tak deset let, ale pak je (v roce 1881) výhodně prodal hraběti Philippovi la Renotiére von Ferrari, snad největšímu filatelistovi všech dob. Mauritius POST OFFICE nebyl za časů dvou francouzských filatelistických dam tak populární jako dnes. Ta druhá, paní Desboisová, byla obchodnicí poštovními známkami v Bordeaux, tedy ve městě, jímž prošel největší počet těchto filatelistických skvostů. Jen od paní Borchardové, která v korespondenci zesnulého manžela našla množství mauritiů POST OFFICE, získala nejméně 12 exemplářů. Za kolik, to nevíme. Ale víme, že je madame Desboisová neuložila do zásobníku nebo do trezoru, nýbrž s nimi uvážlivě obchodovala. Belgičan J. B. Moens nabídl až 300 franků za kus a paní za pultem ochotně přikývla.

OSTŘE SLEDOVANÉ ZNÁMKY

Naprostá většina zachovaných mauritiů POST OFFICE je více nebo méně poškozená, jejich stříh jde do masa, tu a tam jsou natržené. Filatelisté takovým mírně nekvalitním známkám říkají kosti, ale málo platné – i každyčká kost mauritiů POST OFFICE je a zůstává zbožňovanou raritou rarit.

Dobře se ví, kdo červené a modré mauritie toho času vlastní a občas i vystavuje nebo zase nabízí do aukcí. Jsou to zkrátka ostře sledované papírky, které až podnes zobrazují rytecký rukopis a osudové životní drama poloslepého hodináře Barnarda.

Filatelističtí historikové se také snažili vypátrat, kdo měl těchto vzácností nejvíc. Poslední zjištění: nálezkyně paní Borchardová jich vlastnila nejméně 12, na stříbrném stupni mauritijského žebříčku je paní Desoisová - asi 11 kusů; následuje obchodník Moens s 8 – 10, král filatelie Ferrari (na obrázku vlevo) 7 – 9 atd. Nejvíce – asi 16 – jich bylo nalezeno v Bordeaux, na Mauritiu asi 6 a v Indii 4.

V době plesu, pořádaného paní Gommovou, stály tyto známky jeden penny, resp. dvě pence; o třicet let později, po jejich filatelistickém objevení, tak 4 libry. Roku 1893 nabízel londýnský Gibbons neupotřeбенý pár za 680 liber, v roce 1904 koupil vévoda z Yorku v aukci modrý exmplář za 1.450 liber. A dnes? Za každý kousek miliony liber, švýcarských franků či dolarů,

jak si račte přát. Alespoň v tomto řádu je vyvolávala švýcarská firma Feldman v roce 1993, když rozprodávala asi nejznámější sbírku klasických známek a dopisů ostrova Mauritius, kterou shromáždil japonský filatelista Hiroyuki Kanai. Od té doby uplynulo 15 let a ceny těchto rarit ještě vzrostly.

Je to sen nebo jen další legenda, která vtéká do řečiště bulváru? Nikoli. Je to holá pravda a nic na ní nezmění ani pohoršený údiv moralistů nebo realistů, jimž se nelíbí, že to, co nic se nazývá, může mít tak výstřední cenu.

Vítězslav Houška